

A tartam és folyamat szétválasztásának kérdéséhez

1. A magyar igék ontológiai alapjairól szóló filozófiai tanítások KIEFER FERENC (1992) és ZENO VENDLER (1967) munkái nyomán váltak ismertté. Előtörténetük ARISZTOTELÉSZre vezethető vissza, aki a „Metafizika” című művében az alábbi kategóriákat különbözteti meg: a szubsztanciát, az időt, a mennyiséget, a minőséget, a helyet, a helyzetet, a cselekvést, az állapotot, a változás elszenvedését és a viszonyt, amely a felsorolt kategóriák közötti összefüggésekre utal (ARISTOTELES /1936: 290). A mennyiség szerint növekedésről és csökkenésről, a minőség szerint változásról, a hely szerint pedig elmozdulásról beszélhetünk (ARISTOTELES /1936: 352). Véleményem szerint mind a három kategória tágabb és szűkebb értelemben változást implicál.

ARISZTOTELÉSZ a többi kategóriával szemben a szubsztanciát részesíti előnyben. A többi kategóriának – állítja – csak akkor van értelme, ha azokat össze tudjuk kötni a szubsztanciával, amely nem más, mint „egy reális és konkrét tárgy” (ARISTOTELES /1936: 18).

Hogy az ige jelentését a valóságnak pontosan megfeleltessük, nem vonatkozathatjuk el magunkat a szituáció (helyzet) szubsztanciális jelenségeinek (a tárgyaknak, dolgoknak, személyeknek) a vizsgálatától, mert – úgymond – „a tárgyak alkotják a világ szubsztanciáját” (WITTGENSTEIN 1989: 13); következésképpen az ige jelentésének feltárása sem képzelhető el azoknak a személyeknek, tárgyaknak vagy dolgoknak a vizsgálata nélkül, akik vagy amelyek résztvevői (Mitspieler) az igei szituációnak.

2. Az aspektológusok teoretikusan még nem választották szét az ún. folyamatos jelentéseket a tartamos jelentésektől, nem különböztették meg a perfektív igék belső jelentését a külső jelentésektől (az ún. kontextusmentes jelentéseket a kontextusfüggő jelentésektől), ami szintén feltételezi a perfektív igék heterogén vagy homogén jellegének a feltárását.

Elsőként azt a célt tűztük ki magunk elé, hogy HENRI BERGSON „tartammal” foglalkozó kettős teóriáját megvizsgáljuk és értelmezzük. Kettős teóriájával BERGSON (1923) a tartam (durée) elméleti alapjait dolgozta ki. Elméletét bírálva PLÉH CSABA rámutat arra, hogy BERGSON kettős rendszerében számos következtetés fedezhető fel: „Bergson példáiban mai szóhasználattal összekeverednek a dinamikus és statikus, az akciók és reprezentációk, az epizodikus és a kategorikus vonatkozásokat kiemelő példák” (PLÉH 1998: 210). Más filozófusok különösképpen hiányolják BERGSON központi fogalmának, a „durée”-nek szigorúan pontos kifejtését (EMMET 1993: 51).

Több esetben tisztázandó GLOVINSZKAJA terminusainak és értelmezéseinek el-lentmondásos használata. Az imperfektív igék aktuális tartós jelentéséről akkor beszél, amikor az imperfektív ige cselekvése a kibontakozás folyamatában nyilvánul meg, „folyamatszerű tényjelentésről pedig, amikor az imperfektív ige a maga tartós

jellegében manifesztálódik” (GLOVINSZKAJA 1989: 88). Sajnálatos módon ezek az ellentmondások a moszkvai iskolához tartozó nyelvészek körében nagyon elterjedtek. Nézeteiben sokan követik GLOVINSZKAJÁT, sőt vannak olyanok is, akik az aktuális folyamat jelentést azonosítják az aktuális tartós jelentéssel. A tanulmány célja többek között ennek is a kiküszöbölése, illetve az ellentmondások feloldása.

3. Elemző munkánkban abból indulunk ki, hogy HENRI BERGSON elméletét először a fejről a talpára kell állítani ahhoz, hogy a mai követelményeknek megfeleltessük.

BERGSON a *tartam*₁ és *tartam*₂ szavaknak két szemben álló jelentést tulajdonít: egy heterogén és egy homogén tartamot különböztet meg (BERGSON 1923: 193).¹

A heterogént tartja tiszta, igazi tartamnak, amelyet mi viszont folyamatnak tekintünk. A tiszta tartam mindig homogén, amelyet csak idővel, „tiszta” idővel, járulékos jelentésektől mentesen jellemezünk. „S az idő, melyben nem mennek végbe felismerhető változások, korántsem nem-idő; sőt éppen ez a tiszta, idegen hozzákeverésektől nem érintett idő, tehát az igazi idő mint ilyen” (NYÍRI 1977: 350). Márpedig, ha a „tiszta tartamban” nem mennek végbe felismerhető változások, akkor a benne lévő, idegen hozzákeverésektől nem érintett időtartam is a tiszta tartam jegyeit hordozza magában. Idetartoznak a létezés, birtoklás, megfelelés igéi: *van, létezik, él, bír, birtokol, megfelel*, valamint az aktáns állapotát kifejező igék (állapotigék): *áll, ül, fekszik, hallgat, virraszt* stb.

Heterogén csak egy dinamikus cselekvés lehet, amely mint változás, progresszió, fejlődés (vagyis folyamat) csak fokozatosan mehet végbe. BERGSON elméletében a heterogén és a homogén megkülönböztetés döntő jelentőséggel bír. A heterogén tartamot minőségi tartamnak, a homogén tartamot pedig mennyiségi tartamnak tekinti (BERGSON 1923: 188). Szeretném ismételtlen aláhúzni, hogy a tiszta tartam mindig homogén, vagyis csak idővel jellemezhető, jelentésében az időn kívül más járulékos elemekkel nem keveredik, ugyanis a tiszta tartam mentes mindenféle járulékos elemtől (a cselekvéstől, a szemléleti aktánstól, aki vagy amely „elszenvedi a minőség szerinti változást”).

4. Már könyvük előszavában DIENES VALÉRIA – BERGSONnal egyetértve – megállapítja, hogy a „*tartam elválaszthatatlan mindattól, amit tart*” (DIENES 1923: 15; kiemelés tőlem – K. J.). Nem győzzük hangsúlyozni, hogy a statikus állapotok tartanak, vannak, vagyis egzisztenciális jelentést hordoznak magukban, és tiszta tartamot képeznek (1). Ezek a tiszta tartamot kifejező igei szituációk megvalósíthatnak aktuális tartamú állapotot (1a), amikor egy monoszituatív pozíciót foglalnak el, de megvalósíthatnak nem-aktuális tartamú állapotot is, amikor egy poliszituatív pozíciót szignifikálnak (1b):

¹ МЕНЛИГ jellemzése oroszul: „Гетерогенные ситуации, т.е. ситуации, которые характеризуются тем, что их исходное и конечное состояния не идентичны” (МЕЛИГ 2006: 240), azaz: „A heterogén szituációkat az jellemzi, hogy a kiinduló és végállapotuk nem identikus”.

- (1a) *Amikor Eszter elhallgatott, ő is hallgatott még egy darabot, a két érzést egyeztetve* (ÉE. 378). *Eszter ott ült, a kis ovális asztal csipketerítőjével babrált* (ÉE. 352). *Állt a k a léckerítésnél és beszélgettek, de nem sokáig, mert eleredt az eső* (OH. 181).
- (1b) *Az öreg házaspáron valóban meglátszott a változás* (ÉE. 620). *Ő már ilyen fekete vakondok marra d, nem is szeret kibújni a napvilágra* (Gy. 100). *Kidobja ezt a Kiszelánét, s úgy él, ahogy akar* (Gy. 141).

A fenti példákra hivatkozva megállapíthatjuk, hogy a statikus állapotok vannak, léteznek az időben. Nem véletlenül nevezi MEHLIG a tartamos állapotigéket essentív (*esse* = van) igéknek (MEHLIG 2006: 236).

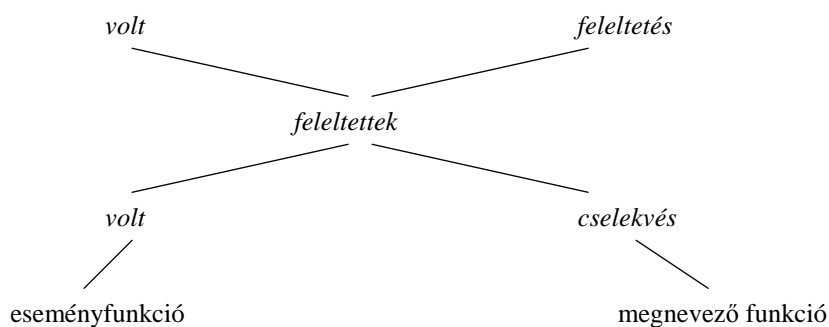
5. A belső homogén jelentések közé utaljuk az ún. egzisztenciális szituációkat is, amelyekben a három szemantikai komponens (idő, cselekvés és szemléleti aktáns) közül szemiológiailag relevánsnak az időt (a tartamot) tekintjük, amelynek a primátusa jelentésileg háttérbe szorítja a másik két komponens: 1. annulálja a szemléleti aktánst, 2. és ezzel mintegy megfosztja lényegében az igét tárgyias jellegétől. A magyar nyelvben is a mondathangsúly, illetve az értelmi nyomatók az ilyen szituációkban rendszerint az igére esik.

Ebben az aspektuális pozícióban az ige két funkciót tölt be: egy esemény- és egy megnevező funkciót. A szituáció leírása kapcsán az eseményfunkció gyakran visszaadható a *van* és a *volt* igékkel, a megnevező funkció pedig a tulajdonképpeni jelentést hordozó ige főnévi igenevével vagy a belőle képzett főnévvel:

- (2) *Ők egyszer volt a k fürdőzni* (vö. *fürdőztek*) *Gyopároson, de nagytatara is sajnálta a pénzt* (ÉE. 57). *A múlt német órán volt feleltetés*. → *A múlt német órán feleltettek*. *A múlt német órán nem volt feleltetés*. → *A múlt német órán nem feleltettek*. (L. az ábrát.)

1. ábra

Tartamos egzisztenciális szituáció

6. Elemző munkánkban abból indultunk ki, hogy BERGSON elméletét először a fejről a talpára kell állítanunk, vagyis mondanivalóját általában ellenkező felfogásban előadni. A magyar szakirodalomban BOLBERITZ PÁL filozófus foglalkozott részletesebben a kérdéssel, akinek a megközelítése mintegy átmenetül szolgál a mi felfogásunkhoz.

BOLBERITZ meghaladja BERGSONT és megkülönbözteti a permanens tartamot (a „duratio stans”-t) a továbbhaladó, továbbfolyó tartamtól (a „duratio fluens”-től) (BOLBERITZ 1985: 255), amelyet mi folyamatnak nevezünk (KRÉKITS 2011). BOLBERITZnél – amint látjuk – változik a fontossági sorrend: első helyen a permanens, illetve a tiszta tartam, a második helyen a szekunder tartam áll az akcidentális járulékos (kevert) jelentéseivel, amelyet én – nem győzöm hangsúlyozni – egyszerűen csak folyamatnak neveztem el. A folyamat – alakulás, fejlődés, kibontakozás, változás, de nem tartam. Madách Imre ezt tömören, a lényegét megragadóan így fejezi ki: „Nem az idő halad, mi változunk” (ET. 28).

BOLBERITZ filozófiai gondolatai közelítik meg leginkább az igazságot, amikor kijelenti, hogy az idő a létezés adottsága. „A tiszta tartam pedig nem más, mint a létezésben való megmaradás” (BOLBERITZ 1985: 255). Itt nem másról van szó, mint a tartam és folyamat disztinkciójáról. Itt csupán azt kell tisztázni, mi különbözteti meg a folyamatot a tartamtól, mi jellemzi az egyiket és mi a másikat.

BERGSON a *tartam* szónak két jelentést tulajdonít, amikor egy heterogén és egy homogén tartamról beszél. A heterogén tartamot „tiszta tartamnak” tartja, amivel természetesen nem érthetünk egyet (BERGSON 1923: 112). Hangsúlyozom, az igazi, a tiszta tartam mindig homogén, egynemű, vagyis csak idővel jellemezhető.

Az aktuális folyamatjelentés feltételezi a cselekvés emelkedő kibontakozási irányát, azaz a valakiben vagy valamiben végbemenő fejlődést. A cselekvés fejlődése egy célra, határpontra irányul, amely csak egy perfektív ige pár segítségével érhető el. Ez a jelentéspotíció implicálja a cselekvés fejlődését, dinamikáját, ami azt jelenti, hogy belső felépítésében nem homogén, nem egynemű, hanem heterogén: kiinduló és végállapota nem identikus (MEHLIG 2006: 240).

Egy monoszituatív cselekvés az aktuális folyamatpozícióban időben lokalizált, vagyis van vonatkozási időpontja. Ez a progresszív heterogén cselekvés dinamikus emelkedő irányú. Egy folyamatban lévő szukcesszív cselekvés folytonosan és fokozatosan, lépésről lépésre haladva jut el egy új, minőségileg jobb és magasabb szintű fázisba. A cselekvés kezdete és fókusza (= középpontja = a beszélés pillanata) nem egyneműek, belsőleg nem egyezők. A folyamat jelentésében nem az idő „fejlődik”, halad, hanem a szituáció akcesszórius elemei (a cselekvés, a szemléleti aktáns, aki vagy amely a változást elszenvedi (KRÉKITS 1989: 27):

(3) *Józi, mialatt húga a szaloncukrot és a pasziánszt kötözte, a villanykörtét szerelte föl rája (ÉE. 236). Hová mennek? szólt utánuk a lépcsőházban egy sötét alak, aki valami salakot hordott föl éppen a föld alól (ÉE. 605).*

Szeretném aláhúzni, hogy a folyamat határai, kezdete és vége az aktuális folyamatjelentésben elmosódnak: a cselekvés kezdete és vége az imperfektív alakkal

nem rögzíthető (l. KOSCHMIEDER 1930: 353). Az aktuális jelen idő szituációjában a megnyilatkozások az alábbi variánsokkal adhatók vissza (4a, 4b, 4c):

- (4a) *Most levelet írok a bátyámnak.*
 (4b) *Ebben a pillanatban levelet írok a bátyámnak.*
 (4c) *Most éppen levelet írok a bátyámnak.*

7. BERGSONnak az volt a véleménye, hogy KANT téved, amikor a tartamot homogén médiumnak tartja (BERGSON 1923: 193). Kettőjük vitájában mi KANT álláspontjára helyezkedünk, mert az absztrakt, tiszta tartam pillanatai nem egymásra következők egymásba hatolnak, hanem egymás mellett sorba állva homogén jelleget öltenek. Viszont egyetértünk BERGSONnak azzal az állításával, hogy a valódi idő a mi felfogásunkban (tudatunkban) lakozik, hogy a tartam az idő fogalmához hasonlóan tudatunk gondolati tartalmát képezi (BERGSON 1923: 199).

BOLBERITZ pontosan definiálja a tartam lényegét, amikor kijelenti, hogy a tartam nem más, mint az állapot, amelyben egy dolog pillanatnyilag van, illetve található: „Duratio est permanentia in esse” (BOLBERITZ 1985: 254). Ezt a tartamot tekintjük mi is a tiszta és igazi tartamnak, amely a „nem tiszta”, „nem igazi tartammal”, a folyamattal áll szemben.

8. Az állapotban nem valósítható meg semmilyen fejlődési folyamat, vagyis az állapotigék nem képesek a fejlődés menetét realizálni, nem konkrét, hanem absztrakt jelentéssel bírnak. Az állapotból a dinamikus elem ki van zárva; a dinamika csak a terminatív (célra orientált) igei jelentéseket jellemzi.

Szeretném ismételtlen kihangsúlyozni, hogy az állapotok nem fejlődnek, hanem tartanak az időben (vö. LUHT 1982: 241):

- (5) *Nagy tata pedig most is felhúzta rágás közben a felső ajkát, az arcán látszott, hogy máshová gondol (ÉE. 16). S Eszter, ahogy ott fekszik hanyatt, valóban azon tűnődik, hogy ezt a kis lázas csomót hogy lehetne némi boldogsághoz juttatni (ÉE. 234).*

A fenti példák azt mutatják, hogy a vonatkozási időpont (Bezugsmoment) az imperfektív aspektusban a szituáció közepén helyezkedik el. Ebben a tartampozícióban tudatunkban csak az állapot homogén ideje létezik: a homogén időnek minden momentuma az állapot többi momentumával azonos jellegű, tehát egynemű.

Szeretném aláhúzni, hogy a fenti igék monoszituatív állapota az aktuális tartamú jelentéspozíciót (die aktuell-andauernde Bedeutung, актуально-длительное значение) valósítja meg, amely szemben áll az aktuális folyamatjelentés pozíciójával.

9. A tiszta tartam pozíciójában tudatunkban csak a homogén állapot ideje van jelen: a homogén időnek minden momentuma az állapot többi momentumával (vagy részidejével) azonos jellegű, tehát egynemű. Szeretném aláhúzni, hogy az (5) mondatokban szereplő tartamos igék monoszituatív állapota az a k t u á l i s t a r -

tartamú jelentéspozíciót (die aktuell-andauernde Bedeutung, актуально-длительное значение) valósítja meg, amely szemben áll az aktuális folyamatjelentés (die aktuell-prozesshafte Bedeutung, актуально-процессное значение) pozíciójával.

Az aktuális tartamú jelentéspozíció mellett van még egy nem-aktuális tartamú pozíció is, amelyben már egy homogén polisziatív állapotról van szó: a tartamnak az idő tengelyén nincsen vonatkozási időpontja:

- (6) *Az ördög: – Hiszen, maga okos lány. Vannak nők, akik abból élnek, hogy minden órában lemondanak egy férfiről (Az ördög: Sz. 154). A nyitott ablakok alatt mindig ácsorgott egy-két ember (EE. 304).*

Ezek szerint megkülönböztetendő az aktuális tartamú jelentéspozíció a nem-aktuális tartamú jelentéspozíciótól. A nyelvészek egy része tagadja a bennük rejtőzködő időkategóriát, mert, úgymond, az aktuális olvasat csak a progresszív igealakkal fejezhető ki. Véleményem szerint mind az aktuális, mind pedig a nem-aktuális tartamú jelentéspozíció tiszta tartamú jelentést hordoz belső szerkezetében. Csak abban különböznek egymástól, hogy az előbbi tartama időben lokalizálható, míg az utóbbi nem lokalizálható; polisziatív jelentést hordoz magában.

10. Hogy az ige jelentését a valóságnak pontosan megfeleltessük, nem vonatkozathatjuk el magunkat a szituáció szubsztanciális jelenségeinek (a tárgyaknak, dolgoknak, személyeknek) a vizsgálatától, mert – úgymond – „a tárgyak alkotják a világ szubsztanciáját” (WITTGENSTEIN 1989: 13); következésképpen az ige jelentésének feltárása nem képzelhető el azon tárgyak, dolgok vagy személyek vizsgálata nélkül, amelyek vagy akik résztvevői (Mitspieler) az igei szituációnak.

Mielőtt a szemléleti aktáns ismertetésére térnénk, tisztázandó, mit értünk az ige jelölésén (denotátumán). GAJSZINA (ГАЙСИНА 1982: 60) az ige jelölésének a szituációt tartja, amelynek aszubsztanciális és szubsztanciális elemei vannak. Aszubsztanciális elemei: a folyamat, történet, esemény (vagyis az idő és a cselekvés); szubsztanciális elemei pedig a cselekvésben részt vevő személyek és tárgyak. Mindezeket a perfektív igékre vonatkoztatva, a jelölést, a szituációt három lényeges összetevőre szűkítettem le: 1. az időre, 2. a cselekvésre és 3. a szemléleti aktánssra. Ha a perfektív ige jelentésében az idő kerül előtérbe, akkor temporatív-terminatív ígéről, ha a cselekvéstényező, olyankor kvantitatív-terminatív ígéről, és ha a szemléleti aktáns (az ige kontextusfüggő szubsztanciális jelentése) válik meghatározóvá, akkor pedig rezultatív-terminatív ígéről van szó (KRÉKITS 1978: 114). Ilyen vonatkozásban nézeteinkben megerősít bennünket PETE ISTVÁN (1985–1986: 163) és WACHA BALÁZS (2001: 40), akik kiemelik, hogy az aspektualitásnak ezen három komponense a magyar nyelvben is kutatásra érdemes.

Szemléleti aktánson olyan személyt vagy tárgyat értek, aki vagy amely a mondatban objektuális vagy szubjektuális funkciót tölt be, és aki vagy amely az ige kontextusfüggő helyzetben „kívülről” jellemzi. Egyetértek GRUBORRAL (ГРУБОР 1962: 74), amikor azt állítja, hogy egy cselekvés teljesen befejeződhet, még sincs eredmény, mivel az eredmény mindig a cselekvésen kívüli tényezőktől függ, tehát a

szemléleti aktánstól, amely az ige környezetfelidező képességéből eredően az igét „kívülről” jellemzi, és aki vagy amely minőségi vagy mennyiségi „változást szenved”.

Problémát okoznak, többek között az olyan perfektumigék, mint a *megért*, *észrevesz*, melyeket DOWTY az eredményigék közé sorol (idézi KIEFER 2006: 286). A *megért* (понять) igét PADUCSEVA (1996: 156) az eredményigék közé sorolja. ZALIZNYAK–SMELJOV (ЗАЛИЗНЯК–ШМЕЛЕВ 1997: 49) szerint a *megérez* (почувствовать) ige is a pillanatnyi átmenetet rögzítő eredményigék közé tartozik, és ami az *észrevesz* (заметить) igét illeti, BONDARKO (1997: 82) is azon a véleményen van, hogy az ugrásszerű átmenetet jelöl az egyik állapotból a másikba.

A fentiekkel összefüggésben rá kell mutatnunk arra, hogy az *észrevesz*, *megért*, *megérez* perfektumigék az átmenetet egy másik állapotba nemcsak egy pillanat alatt, gyorsan képesek visszaadni, hanem fokozatosan, lassanként is, ami jelentésükben metszi a teljesítményigék jelentését (KRÉKITS 2010: 349).

Az utóbbi időben a számítógépes technológia segítségével meggyőződhettem arról, hogy más perfektumigék is képesek az új állapot bekövetkezését nemcsak punktuálisan (egy pillanat alatt) rögzíteni, hanem lépcsőzetesen, fokozatosan is visszaadni: ilyen igék a *meglát*, *megtud*, *elhisz*, *észrevesz*, *megért*, *megszeret*, *megérez*, *megismer*:

(7) *L a s s a n m e g i s m e r t bizonyos embereket, mint aki éppen csak felismeri őket... fokozatosan megismerte a korábbi életüket és beszélgetéseiket, de olyanformán, mint aki csak álmodja a tájakat és így látja őket...* (www.inaplo.hu). *A kormányfő pedig lassanként elhitte, hogy tévedhetetlen és bírálhatatlan* (www.parameter.sk). *Később Billy fokozatosan megismerte Brooke igazi énjét, és úgy döntött, inkább nélküle, mint vele* (merlroseplace.mv.hu). *Apám lassanként megszeretett; már szót mertem vele váltani, s gyakran egész órákig elbeszélgettünk* (NN. 36).

A *megismer*, *elhisz*, *megtud*, *megért*, *megérez*, *megszeret* eredményigékről (achievements) kiderült, hogy képesek mind a momentán, mind pedig a fokozatos megvalósulás kifejezésére.² Erre már egy korábbi tanulmányban az orosz és magyar nyelv viszonylatában rámutattam: „Auch in ungarischen Sätzen benehmen sich die Perfektumverben gleichartig” (KRÉKITS 2010: 349).

11. Felvetődhet, hogyan viselkednek a punktuális igék a „tartamkategória” vonatkozásában? GLOVINSZKAJA állítása szerint a „pontoszerűség” (точность)

² BUDENZ JÓZSEF a *liebgewinnen* magyar ekvivalensének, a *megszeret* ige jelentésének a lényegét ragadja meg, amikor (150 évvel ezelőtt) így jellemzi: „Valamely állapotnak lassankénti beállását, fejlődését fejezi ki”. BUDENZ a *megszeret* igében ráérez a szemléleti aktáns – jelen esetben az alany – pszichikai állapotában végbemenő fokozatos fejlődésnek, a dinamikusan előrehaladó belső mozgásnak a jelentésmozzanatára, arra a legfontosabb momentumra, ami a *megszeret* igét is jellemzi (BUDENZ 1863: 177).

mindössze két fáziselemet hordoz magában – a kezdést és a befejezést, amelyek a mozzanatos perfektív igék jelentésében egybeesnek: hiányzik belőlük a cselekvés közepe, ezért a mozzanatos igék jelentésében csorbul a totalitás, illetve a tartam jelentése (GLOVINSZKAJA 1998: 128–9). GLOVINSZKAJÁnak ezzel az állításával nem érthetünk egyet. WRIGHT, a neves finn filozófus szerint „a momentumnak is van tartama, amelyet a pillanat terjedelmének, mértékének” tekinthetünk (WRIGHT 1986: 525). A szótárak közül a német Duden szótár (1989) értelmezi a legpontosabban a *pillanat* jelentését („der Moment = sehr kurzer Zeitraum”), melynek magyar fordítása így hangzik: „nagyon rövid időtartam”. A „Magyar szinonimaszótár” (1980) a *pillanatnyi* szót találóan „nagyon rövid tartamú” kifejezéssel értelmezi. Márpedig a „nagyon rövid tartamú idő” is feltételezi a cselekvés közepét, amely elválaszthatatlanul összeforr a perfektív cselekvés kezdetével és végével. Mindebből levonhatjuk, hogy a pillanatnyiség és a totalitás nem zárják ki egymást.

12. Az aspektológusok mind ez ideig kevés figyelmet fordítottak a pretradicionális korszakra visszavezethető meghatározottság/meghatározatlanság (a szavak tövében a *határ* szóval) kategóriájára, amely az ismert szlavista, MEILLET nevéhez fűződik (MEILLET 1924).

MEILLET nyomán MASZLOV is fontosnak tartja hangsúlyozni, hogy az aspektusok a cselekvés meghatározottságának/meghatározatlanságának indoeurópai kategóriájából keletkeztek. MASZLOV MEILLET-nek ezt az elméletét az eddigiek közt a legsikerültebbnek és a legigazabbnak tartja (MASZLOV 1958: 11). GRUBOR horvát nyelvész KARCEVSKIJel polemizálva kijelenti, hogy a meghatározottság kategóriája egybeesik a perfektivitás kategóriájával „Одређеност опћенито призната перфективности” (GRUBOR 1953: 192).

KOSCHMIEDER, lengyel nyelvész a „szemléleti szituációs típusok” elemzése során a „bekövetkezés” (Eintritt) és a „tartam” (Währen) oppozíciójából indul ki (KOSCHMIEDER 1934: 224). Meghatározásában KOSCHMIEDER a perfektív ige bal oldali határát hangsúlyozza, miközben nem tagadja, hogy a perfektív szemléletű igék a cselekvést a maguk teljességében jelenítik meg (KOSCHMIEDER 1929: 104). KOSCHMIEDER meghatározását ANDERSSON, svéd nyelvész pontosítja, amikor azt állítja, hogy a „bekövetkezés” mindig feltételezi a cselekvés határának az elérését (ANDERSSON 1972: 193).

A fent kifejtett nézetekből is kitűnik, hogy MEILLET a figyelmét a cselekvés jobb oldali határára összpontosítja, míg KOSCHMIEDER a *bekövetkezés* terminusával a cselekvés bal oldali határára koncentrál, nem tagadva emellett a perfektív cselekvés totális jellegét.

A filozófia és a nyelv szempontjából a leginkább elfogadható meghatározások MASZLOV (1959: 221) és KIEFER (é. n.: 276–7) nevéhez fűződnek. A perfektív cselekvés mindkét határára egyszerre irányítja a figyelmünket MASZLOV, aki szerint a perfektív szemléletű ige a cselekvést „a maga osztatlan egészében adja vissza”, ami azt jelenti, hogy a perfektív ige a cselekvést két oldalról, balról és jobbról egyaránt határolja körül, míg az imperfektív ige határai elmosódnak, mert az imperfektív cselekvés nem teljes, nontotális (MASZLOV 1959: 9).

Nincs ellentmondás az eddig kifejtettek és Kiefer totalitásértelmezése között, aki filozófiai és matematikai pontossággal határozza meg a perfektív és imperfektív aspektusok közötti különbséget, s aki szerint „egy esemény akkor perfektív, ha az esemény által kifejezett cselekvés [...] csak az egész szóban forgó időtartományra vonatkozik, más szóval, az adott időtartománynak nincs egyetlen olyan résztartomány, osztata sem, amelyre külön érvényes lenne”. „Imperfektív cselekvésről pedig akkor beszélhetünk – hangsúlyozza KIEFER –, ha az esemény által kifejezett cselekvés [...] az adott időtartomány legtöbb résztartományára, osztatára érvényes” (KIEFER é. n. 276).

MASZLOV és KIEFER totalitáselemzései közelebb visznek bennünket MEILLET totalitás-meghatározásához. Míg maszlovi értelemben az imperfektív igék határai elmosódnak, meghatározatlanná válnak, addig KIEFER a perfektív igék vonatkozásában arról beszél, hogy az általuk kifejezett cselekvés, történés vagy folyamat az egész szóban forgó „időtartományra”, időtartamra vonatkozik.

KOSCHMIEDER, MASZLOV és KIEFER totalitásértelmezése, időfelfogása közelebb hozza hozzánk MEILLET meghatározottság/meghatározatlanság kategóriáját, amely fontos szerepet játszik a perfektív igék belső jelentéseinek a megértésében.

13. A perfektív igék az imperfektív igékhez hasonlóan belső jelentésükben kifejezhetnek a) tiszta tartamot és b) nem tiszta tartamot, amelyben az időjelentést kiegészíthetik más járulékos jelentéselemek, mint például a cselekvés, szemléleti aktáns stb.

A delimitatív szituációban az idő, a tiszta tartamjelentés, háttérbe szorítja az akcesszorikus (járulékos) jelentéselemeket, a cselekvést és a szemléleti aktánst: a delimitatív ige belső jelentése ezáltal továbbra is homogén, egynemű marad. Ez a tiszta tartamú delimitatív ige kifejezhet egyetlen időpontra vonatkoztatható szituációt (8) vagy polyszituatív, egy időpontra nem vonatkoztatható huzamos (hosszabb ideig tartó) vagy gyakori, többször ismétlődő cselekvést, amely az izomorfia³ sajátosságait mutatja (9):

(8) *A laboráns visszajött; ő el van most már akár egy hétig is* (ÉE. 584). *Valld be, hogy most is eludvaroltad az időt valami szép lánynál* (ÉE. 895). *Eszter elsóhajtozott kicsit az asszonnyal, aztán a maga bánatán kezdett gondolkodni* (ÉE. 591). *Na, beszéltek, ugye? Ő is eldicsekedett vele* (ÉE. 95).

(9) *Az ilyenek kedvéért egész órákat elidőzött, úgyhogy az ember azt hitte, a világtörténelem nem más, mint az érdekes emberek kínzókamrája* (ÉE. 119). *Az mindig nagyon szíves hozzá. Ahányszor bejön a patikába, elbeszélget vele* (ÉE. 402). *Az Imrusomnéha elmókázgatótt vele; hát még azt is úgy mérte végig, mint a gyilkost* (Gy. 759). *Eszter ké-*

³ Izomorfizmus: „Egymással összefüggésben lévő jelenségek közötti szerkezeti azonosság. Közel azonos alakú”. Példák: 1. *Az író nyár óta csak a könyveiből élt.* 2. *Eszter később sokszor elgondolkozott ezen a jeleneten.* Mindkét mondatban az ige közel azonos polyszituatív (egy időpontra nem vonatkoztatható) cselekvést, állapotot rögzít.

sőbb sokszor elgondolkozott ezen a jeleneten (ÉE. 708). Hajnalban néha egy órát is elüldögélt egy papírlap előtt, melyre Méhes az egész hőtant vagy az egész régi irodalomtörténet vázlatát fölírta (ÉE. 662).

A delimitatív akcióminőségű igék az ún. expresszív szóképző igeosztályok egyik csoportját alkotják. Ezt az expresszivitást a szubjektív jelentéselem váltja ki, amely vonatkozhat 1. a cselekvés idejére vagy 2. a cselekvés emocionális értékelésére. A szubjektív elem előtérbe kerülése jelentésváltozásokat is előidézhet bennük. A szláv delimitatív igék jelentéseiről és jelentésváltozásairól most idő és hely rövidsége miatt nem óhajtok részletekbe bocsátkozni: korábbi kutatásaimban részletesen feldolgoztam őket (I. KRÉKITS–JÁSZAY 2008: 92–111).

14. A temporatív-terminatív igék vizsgálata után rátérünk az ún. kvantitatív-terminatív igék jellemzésére, amelyek a cselekvés totalitását a mennyiségi határ elérésével valósítják meg. A perfektív cselekvés mennyiségi határáról van szó, ha a cselekvés mennyiségileg kimeríti önmagát, ha a cselekvés mennyiségileg meghatározott (a szó tövében a *határ* szóval): a cselekvés mennyiségét, mértékének a fokát és intenzitását mérjük. A kvantitatív-terminatív igék jelentésében a totális szituáció három komponenséből a „cselekvés” kerül előtérbe, háttérbe szorítva a „szemléleti aktáns” és az „időt”. A komponensek fontossági szempontból az alábbi sorrendben követik egymást: 1. cselekvés, 2. szemléleti aktáns, 3. idő. A komponensek jellemzői az ún. augmentatív-szaturatív akcióminőségű igék jelentéseiben:

1. Cselekvés: növekedő jelleg; mérték, intenzitás; kvantitatív változás, belső fejlődés.

2. Szemléleti aktáns: mennyiségi változás a szemléleti aktánsban; érzelmi jelentések. A megelégedettség pozitív jelentése szemben áll a megelégedtség negatív jelentésével. A szemléleti aktánsban végbemenő növekedés mértéke.

3. Idő: a kvantitatív-terminatív perfektív cselekvés kezdete, közepe és vége nem azonos felépítésű, vagyis heterogén.

A szlavista nyelvészek a pozitívan értékelő szaturatív jelentést tulajdonítják ezen igéknek. Nem tesznek különbséget a szaturatív és a szatív jelentések között. Az akadémiai latin szótárak (1884, 2002) ebben eligazítanak bennünket. A *saturo āre, āvi, ātus* 'kielégítek, csillapítok', *a satio āre, āvi, ātus* 'megelégek valamit, betelek valamivel, torkig vagyok valamivel'. Az előbbieket pozitívan, az utóbbiak negatívan értékelik az igei cselekvést.

A szituációban pozitívan vannak involválva a (10) példákban szereplő személyek, a (11) példákban negatívan:

- (10) *Ő azonban úgy tett, mint a jó tanár, ha látja, hogy ördög bújt az osztályba; maga is odaengedi a gyepelőt, s ha kitréfálták magukat, akkor megy tovább (ÉE. 396). Ti már kigyönyörködtétek magatokat. A nagyságos asszonyt azonban meg akarod fosztani tőle s engem is, hogy elmagyarázzam neki (ÉE. 388).*

- (11) *A jegyző úr, ha már parasztlányt vett el, legalább k i z a b á l j a m a g á t* (Gy. 745). *Jó z s i m o s t k i t o m b o l t a m a g á t – j e g y e z t e m e g A m á l a s z e k r é n y a j t ó m ö g ü l e b b e n a v á n d o r l á s b a n* (ÉE. 250).

15. MEILLET a fentiek szellemében fogalmazza meg a meghatározott perfektív és a meghatározatlan imperfektív cselekvést kifejező igeszemléleti jelentéseket: „L’aspect déterminé [...] indique un procès qui aboutit à un terme défini”; „L’aspect indéterminé [...] indique un procès qui se poursuit sans terme défini” – azaz: „A meghatározott aspektus [...] olyan folyamatot jelöl, amely egy határpontban ér véget; A meghatározatlan aspektus [...] olyan folyamatot jelöl, amely egy meghatározott végpont [egy bizonyos határpont] elérése nélkül folyamatban marad” (MEILLET 1923: 244).

Már a fenti idézetekből is kiderül, hogy mind az imperfektív, mind a perfektív igék meghatározásában a *folyamat* szó kétszer szerepel. A vizsgálat során felvetődött, milyen kontextusmentes és milyen kontextusfüggő jelentéseket rögzítenek az imperfektív igékkel kifejezett szituációk és milyeneket a perfektív igékkel. Egyetértek KIEFER FERENCCEL, hogy a „kognitív nyelvészet nem új paradigma, amely arra lenne hivatott, hogy felváltsa a korábbi elméleteket” (KIEFER 2000: 121). Valóban nem csupán a kontextusmentes jelentés leírására kell törekednünk, hanem – ha úgy adódik – a kontextusfüggőre is: „a kognitív szempontok a meglévő elméletek integráns részei, s legfőbb hozzájárulásuk a nyelvészeti elmélethez az, hogy újabb dimenziót teremtenek a nyelvi leírás számára” (KIEFER 2000: 121–2).

A tartam és folyamat szempontjából a perfektív igék szembeállíthatók az imperfektív igékkel a meillet-i meghatározottság/meghatározatlanság kategória alapján. Az imperfektív igék meghatározatlan (határok nélküli) tartamot vagy folyamatot, a perfektív igék pedig meghatározott (a szó tövében a *határ* szóval) tartamot vagy meghatározott folyamatot rögzítenek.

A perfektív szituációk szempontjából a tiszta tartamot a temporatív-terminatív igék képesek kifejezni, elsősorban olyanok, mint az *elüldögél, elábrándozik, eláll-dogál*; meghatározott folyamatot (nem-tiszta tartamot) a rezultatív-terminatív igék (*felépít, bemeszel*) és a kvantitatív-terminatív igék (*kigyönyörködi magát, kitréfálja magát, agyonírja magát*). Az igepárt alkotó pantív-rezultatív igéket GRUBOR (1953) horvát nyelvész VENDLERhez (1967) hasonlóan a teljesítményigék közé sorolja. A cselekvés jellege szerint a teljesítményigék lehetnek a) kreatívak, b) transzformatívak és c) motívak (GRUBOR 1953: 16):

(12a) Kreatív igék:			
<i>építi a házat</i> →		<i>felépítette a házat</i>	
(12b) Transzformatív igék:			
<i>meszeli a házat</i> →		<i>bemeszelte a házat</i>	
(12c) Motív igék:			
<i>hazaballag</i> →		<i>ballagva hazament</i>	

16. Végezetül szeretném fejtegetéseimet röviden összefoglalni. Nem másról van itt szó, mint a tartam és folyamat szétválasztásáról. Most már csak az állapítandó meg, mi az ami a tartamot a folyamattól, a folyamatot a tartamtól megkülönbözteti, mi jellemzi az egyiket, mi a másikat?

1. táblázat

A tartam és a folyamat összevetése

	Tartam	Folyamat
1.	Mentes minden jelentéskeveredéstől.	Járulékos elemekkel keveredik.
2.	A tartam nem fejlődik.	A folyamat fejlődik.
3.	A tiszta tartam homogén.	A folyamat (a nem-tiszta tartam) heterogén.
4.	Statikus: nyugalmi állapotot rögzít.	Dinamikus: mozgékony, lendület jellemzi.
5.	Pillanatai egymás mellé, sorba rakódnak.	Pillanatai egymásba hatolnak, emelkedő tendenciát mutatva.
6.	A tartam elválaszthatatlan attól, ami tart.	A folyamat alakul, halad, kibontakozik, fejlődik.
7.	A fokozatosság hiánya jellemzi.	A fokozatosság jellemzi.
8.	Perzisztencia: tartós fennmaradás jellemző rá.	Akcidentális jelentést rögzít: járulékos elemek kísérik.
9.	Állandóság, permanencia.	Változás.
10.	Mennyiségi jelentés.	Minőségi jelentés.
11.	Nem tudatos: önkéntelen.	Tudatos: előzetes megfontoláson, elhatározáson alapul.
12.	Nem aktív: nem tettekben megnyilvánuló.	Aktív: tettekben megnyilvánuló.
13.	Az ismétlés nem megengedhető.	Az ismétlés megengedhető.
14.	Nem transzformálható.	Transzformálható.
15.	Aterminatív jelentésű: nem célra orientált.	Terminatív jelentésű: célra orientált.
16.	Absztrakt.	Konkrét.
17.	Aktuális tartamú állapot valósul meg (die aktuell-andauernde Bedeutung, актуально-длительное значение).	Aktuális folyamatú cselekvés valósul meg: (die aktuell-prozesshafte Bedeutung, актуально-процессное значение).
18.	Nem-aktuális tartamú állapot valósul meg.	–
19.	Lényegi jelentést rögzít.	Járulékos jelentések kísérik.

Kulcsszók: tartam, folyamat, statikus állapotok, dinamikus szituációk, lényeg-beli különbség.

Források

- ÉE. = Németh László, Égető Eszter. Magvető és Szépirodalmi Könyvkiadó, Bp., 1956.
 ET. = Madách Imre, Az ember tragédiája. Szépirodalmi Könyvkiadó, Bp., 1967.
 Gy. = Németh László, Gyász. Magvető és Szépirodalmi Könyvkiadó, Bp., 1969.
 NN. = Fjodor Mihajlovics Dosztojevszkij, Netocska Nezvanova. (Szabó Endre fordítása.) Révai Kiadó, Bp., é. n.
 OH. = Fekete Gyula, Az orvos halála. Szépirodalmi Kiadó, Bp., 1963.
 Sz. = Molnár Ferenc, Színművek. Szépirodalmi Könyvkiadó, Bp., 1989.

A hivatkozott irodalom

- ANDERSSON, SVEN-GUNNAR 1972. Aktionalität im Deutschen. *Studia Germanistica Upsaliensia* 10. Uppsala.
 ARISTOTELES /1936. Metafizika. Pécsi Egyetemi Könyvkiadó és Nyomda R.T., Bp.
 BERGSON, HENRI 1923. Idő és szabadság. Franklin-társulat, Bp.
 BOLBERITZ PÁL 1985. Lét és kozmosz. Ecclesia Kiadó, Bp.
 BONDARKO / БОНДАРКО, АЛЕКСАНДР ВЛАДИМИРОВИЧ 1997. Семантика вида и тенден-
 тивная/нетендентивная предельность глаголов. In: СТАНИСЛАВ КАРОЛЯК отв.
 ред., Семантика и структура славянского вида 2. Wydawnictwo naukowe WSP,
 Kraków, 31–48.
 BUDENZ JÓZSEF 1863. A magyar *meg-* igekötőről. *Nyelvtudományi Közlemények* 2: 161–88.
 DIENES VALÉRIA 1923. Bergson lélektana. Franklin-Társulat, Bp.,
 EMMET, DOROTHY M. 1993. Bergson Henri Louis. In: BÁNKI DEZSŐ szerk., *Filozófiai Kis-
 enciklopédia*. Kossuth Könyvkiadó, Bp., 49–51.
 GAJSZINA / ГАЙСИНА, РЕЙДА МИРГАЛЕЕВНА 1982. К вопросу о специфике значения
 глаголов. *Известия Акад. Наук СССР.-СЛЯ*, т. 41. № 1, 59–64.
 GLOVINSZKAJA / ГЛОВИНСКАЯ, МАРИНА ЯКОВЛЕВНА 1989. Семантика и стилистика
 видо-временных форм. In: Д. Н. ШМЕЛЕВ отв. ред., *Грамматические
 исследования, функционально-стилистический аспект*. Наука, Москва, 74–146.
 GLOVINSZKAJA / ГЛОВИНСКАЯ, МАРИНА ЯКОВЛЕВНА 1998. Инвариант совершенного
 вида в русском языке. In: М. Ю. ЧЕРТКОВА отв. ред., *Типология вида. Проблемы,
 поиски, решения. Языки русской культуры*, Москва, 125–34.
 GRUBOR / ГРУБОР, ЂУРО 1953. Аспектна значења. Посебни отисак из књиге Рад 293 и
 Рад 295. Загреб.
 GRUBOR / ГРУБОР, ДЖУРО 1962. Из книги „Видовые значения”. In: Ю. С. МАСЛОВ отв.
 ред., *Вопросы глагольного вида. Изд-во иностранной литературы*, Москва, 68–76.
 KIEFER FERENC é. n. Jelentésmélet. Corvina – MTA Nyelvtudományi Intézet, Bp.
 KIEFER FERENC 1992. Az aspektus és a mondat szerkezete. In: *StrNyt*. 1: 799–890.
 KIEFER FERENC 2000. A kognitív nyelvészet: új paradigma? In: PLÉH CSABA – KAMPIS
 GYÖRGY – CSÁNYI VILMOS szerk., *A megismeréskutatás útjai*. Akadémiai Kiadó, Bp.,
 120–44.

- KIEFER FERENC 2006. Aspektus és akcióminőség különös tekintettel a magyar nyelvre. Akadémiai Kiadó, Bp.
- KOSCHMIEDER, ERWIN 1929. Studien zum slavischen Verbalaspekt. Zeitschrift für vergleichende Sprachforschung 56: 78–105.
- KOSCHMIEDER, ERWIN 1930. Durchkreuzungen von Aspekt- und Tempussystem im Präsens. Zeitschrift für slavische Philologie 7: 341–58.
- KOSCHMIEDER, ERWIN 1934. Nauka o aspektach czasownika polskiego w zarysie. Proba syntezy. Rozprawy i materiały wydziału i towarzystwa przyjaciół nauk w Wilnie, Wilno.
- KRÉKITS / КРЕКИЧ, ЙОЖЕФ 1978. Соотношение трёх основных семантических компонентов глаголов совершенного вида в значении так называемых финитивных глаголов с приставкой *om-*. Acta Universitatis Szegediensis. Dissertationes Slavicae 13: 113–30.
- KRÉKITS / КРЕКИЧ, ЙОЖЕФ 1989. Семантика и прагматика временно-предельных глаголов. Изменения значений. Танкёньвкиадо, Будапешт.
- KRÉKITS JÓZSEF – JÁSZAY LÁSZLÓ 2008. Szláv igeaspektus különös tekintettel az orosz nyelvre. Akadémiai Kiadó, Bp.
- KRÉKITS, JÓZSEF 2010. Diskutable Aspektfragen. Studia Slavica 55: 347–57.
- KRÉKITS, JÓZSEF 2010. Dauer und Prozess in slawischen Verben. Studia Slavica 56: 289–94.
- ЛУНТ / ЛУХТ, ЛИНДА И. 1982. Предикаты состояния. In: О. Н. СЕЛИВЕРСТОВА отв. ред., Семантические типы предикатов. Наука, Москва, 340–6.
- MASZLOV / МАСЛОВ, ЮРИЙ СЕРГЕЕВИЧ 1958. Роль так называемой перфективации и имперфективации в процессе возникновения славянского глагольного вида. Изд-во Акад. Наук СССР, Москва, 1–39.
- MASZLOV / МАСЛОВ, ЮРИЙ СЕРГЕЕВИЧ 1959. Глагольный вид в современном болгарском литературном языке (значение и употребление). In: Ю.С. МАСЛОВ отв. ред., Вопросы грамматики болгарского литературного языка. Изд-во Акад. Наук СССР, Москва, 157–312.
- МЕНЛИГ / МЕЛИГ, ХАНС РОБЕРТ 2006. Глагольный вид и вторичная гомогенизация обозначаемой ситуации посредством квантификации: К употреблению делимитативного способа действия в русском языке. Slavolinguistica 7. Verlag Otto Sagner, München, 235–76.
- MEILLET, ANTOINE 1923. Grec ἐρχομαι. Mémoires de la Société de Linguistique de Paris, 35, T. 23.
- MEILLET, ANTOINE 1924. Le slave commun. Champion, Paris.
- NYÍRI TAMÁS 1973. A filozófiai gondolkodás fejlődése. Szent István Társulat, Bp.
- PADUCSEVA / ПАДУЧЕВА, ЕЛЕНА ВИКТОРОВНА 1996. Семантические исследования. Изд-во: „Языки русской культуры”, Москва.
- PETE ISTVÁN 1985–1986. Az aspektuális jelentés az igei jelentésfajták rendszerében. Néprajz és Nyelvtudomány 19–20: 159–72.
- PLÉH CSABA 1998. Hagyomány és újítás a pszichológiában. Balassi Kiadó, Bp.
- VENDLER, ZENO 1967. Linguistics in Philosophy. Cornell University Press, Ithaca (N. Y).
- WACHA BALÁZS 2001. Időbeliség és aktualitás a magyarban. Nyelvtudományi Értekezések 149. Akadémiai Kiadó, Bp.
- WITTGENSTEIN, LUDWIG 1989. Logikai-filozófiai értekezés. Akadémiai Kiadó, Bp.

- WRIGHT / ВРИГТ, ГЕОРГ ХЕНРИК фон 1986. Логико-философские исследования. Прогресс, Москва.
- ZALIZNYAK-SMELJOV / ЗАЛИЗНЯК, АННА А. – ШМЕЛЁВ, АЛЕКСЕЙ Д. 1997. Лекции по русской аспектологии. Slavistische Beiträge 353. Verlag Otto Sagner, München.

To the Question of Duration and Process in Hungarian Verbs

The author examines Bergson's dual theory of duration with regard to Hungarian verbs. The paper focuses on Bergson's contradictions and the essential difference between static and dynamic situations as well as their discrepancy. Verb parts having contradictory meanings are semantically disintegrated and separated by this discrepancy.

Keywords: duration, process, static situations, dynamic situations, discrepancy.

KRÉKITS JÓZSEF

KISEBB KÖZLEMÉNYEK

„Emléke visszacsillog...”

Dsida Jenő: Tavalyi szerelem*

Dsida Jenő szerelmes verseinek egy csokrát „Szerelmes ajándék” címen rendezte ciklusba „Nagycsütörtök” kötetében. A kötet más ciklusaiban is találunk néhány szerelmes verset, így a „Pásztori tájak remetéje” és a „Légy már legenda” címűben is. Ezek a versek nem a boldog szerelemről szólnak, hanem a szerelem utáni vágyról, egy korán elveszített kedves emlékééről (ezekről l. KABÁN 2011a, 2011b).

Az „Angyalok citeráján” című, közvetlenül a költő halála után megjelent kötet szerelmsiratói között, a „Légyott”, a „Dal az elmaradt vallomásról”, az „Út a Kálváriára”, a „Bujdosás és keresés” társaságában olvasható a „Tavalyi szerelem” című kétszakaszos rövid vers, amely 1936-ban a Keleti Újság és a Pásztortűz hasábjain is megjelent.

A költemény felépítése mesteri. Két nyolcsoros szakaszból áll, és a két versszak szimmetrikus szerkezetű, amit a rímszerkezet is kiemel. Mindkét szakasz első négy sora a jelenről, a következő négy pedig a múlttól szól.

Emléke visszacsillog
s olykor arcomra tűz,
arcomra, mely fakó
s elmúlt évekbe néz.

Határozott, az emlék valamikori kivételes fényét sejtető kijelentéssel indul a vers. A második sor a szerelem valahai hőfokára utal, bár az *olykor* időhatározó jelzi, hogy az emlék

* A költő halálának 75. évfordulójára.